

УДК 347.1

 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3577560>
A.O. ГОРДЕЮК,

доцент кафедри права Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут", кандидат юридичних наук, доцент, м. Харків, Україна; e-mail: alla.law.gor@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7423-3673>

ПОНЯТТЯ ОСОБИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З ПОНЯТТЯМИ СУБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА, СУБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН, УЧАСНИКА ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН

A.A. HORDEIUK,

Ass. Professor, Chair of Law, M.E. Zhukovsky National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute", Ph.D. in Law, Associate Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: alla.law.gor@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7423-3673>

THE CONCEPT OF A PERSON IN THE CIVIL LAW AND ITS RATIO WITH CONCEPTS OF SUBJECTS OF CIVIL LAW, SUBJECTS OF CIVIL LEGAL RELATIONSHIPS, PARTICIPANT OF CIVIL RELATIONS

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Розмежування юридичних категорій та визначення співвідношення їх понять є актуальним напрямом дослідження у правовій науці та має важливе методологічне значення у сфері правового регулювання відповідних суспільних відносин. **Метою** статті є визначення у цивільному праві співвідношення понять особи з поняттями суб'єкта цивільного права, суб'єкта цивільних правовідносин й учасника цивільних відносин задля коректного вживання цих категорій у сфері правового регулювання цивільних відносин. **Використані методи** – метод системного аналізу щодо стану проблематики та логіко-правовий метод щодо правомірності визначення поняття "особи" як суб'єкта цивільного права та і суб'єкта цивільних відносин, і подальшого розмежування означених понять із власним правовим змістом. **Результати.** Визначено співвідношення понять "суб'єкт права" та "суб'єкт правовідносин" у цивільному праві; визначена правова природа "особи" як категорії цивільного права, надане поняття "особи" та встановлено його співвідношення з поняттями "суб'єкт цивільного права" і "суб'єкт цивільних правовідносин"; визначені співвідношення понять "особа" і "учасник цивільних відносин". **Висновки.** Встановлено, що особа є універсальною формою права з певною правовою конструкцією, вживання якої у площині цивільного права надає можливість визначити правове положення пріоритетних учасників приватноправових відносин, юридичних та фізичних осіб та виділити відповідні правові інститути цієї галузі. Під категорію "особи" підпадають як суб'єкти цивільного права (потенційні учасники цивільних правовідносин), так і суб'єкти цивільних правовідносин (безпосередні (реальні) учасники цивільних правовідносин), поняття яких не є тотожними. "Учасник цивільних відносин" є найбільш загальною категорією у співвідношенні з категорією "особа", оскільки у ч.1 ст.2 Цивільного кодексу України юридичні та фізичні особи (особи) визначаються як учасники цивільних відносин.

Ключові слова: суб'єкт цивільного права; суб'єкт цивільних правовідносин; учасник цивільних відносин; правосуб'єктність; фізична особа; юридична особа

Problem statement. Delineation of legal categories and definition of a parity of their concepts is an actual direction of research in a legal science and has important methodological value in sphere of legal regulation of corresponding public relations. The **purpose** of article is definition in civil law of a parity of concepts of the person with concepts of the subject of civil law, the subject of civil legal relations and the participant of civil relations for the correct use of these categories in the

sphere of legal regulation of civil relations. The **methods** used are a method of system analysis of the state of problems and a logical-legal method concerning the legality of the definition of the concept of "person" as a subject of civil law and civil relations, and further differentiation of these concepts with their own legal content. **Results.** The correlation of the concepts "subject of law" and "subject of legal relations" in civil law was determined; the legal nature of "person" as a category of civil law, this concept of "person" was determined and its correlation with the concepts of "subject of civil law" and "subject of civil relations" was established; the correlation of the concepts of "person" and "participant of civil relations" was determined. **Conclusions.** It has been established that a person is a universal form of law with a certain legal construction, the use of which in the plane of civil law makes it possible to determine the legal position of priority participants in private legal relations, legal entities and individuals and to identify the relevant legal institutions of this branch. The category "persons" includes subjects of civil law (potential participants of civil legal relations) and subjects of civil legal relations (direct (real) participants of civil legal relations), the concept of which is not identical. "Participant of civil relations" is the most general category in relation to the category "personality", as part 1 of Article 2 of the Civil Code of Ukraine defines legal entities and individuals (persons) as participants of civil relations.

Key words: *subject of civil law; subject of civil legal relationships; participant of civil relations; legal personality; individual person; legal entity*

Постановка проблеми

Проблема співвідношення юридичних понять, а відповідно й розмежування певних юридичних категорій, є однією з найбільш актуальних тем у науці цивільного права. Вивчення цієї тематики дозволяє зрозуміти зміст норм права та, як вважає С.І. Архипов, має "важливе методологічне значення у сфері правового регулювання певних суспільних відносин" [1, с.131]. Важливою ключовою категорією наукового аналізу, зокрема, є категорія "особи", тому що саме вона історично має приватно-правову природу (тобто, пріоритетно притаманна цивільному праву). Зокрема, вченим досліджена правова природа суб'єкта права та притаманна йому правосуб'єктність, та визначена ключова позиція доцільності розмежування понять "суб'єкта цивільного права" і суб'єкта цивільних правовідносин", спираючись на виділення двох складових цивільної правосуб'єктності – правоздатності та дієздатності.

В свою чергу, В.В. Кочін надає поняття особи, визначаючи її юридичну форму участі у приватних відносинах, за допомогою якої уніфікується можливість суб'єкта права мати та реалізувати належні цивільні права й обов'язки [2]. І.П. Грешников позиціонує "особу" як правову конструкцію універсального характеру, фікції, яка вживається для ідентифікації учасників цивільних відносин (юридичних, фізичних осіб) у цивільному обороті [3]. Х.Л.А. Харт (H.L.A. Hart, 1954) щодо дефініції та теорії в юриспруденції визначив доцільність надання поняття "суб'єкт права" та феномену юридичної особи. Вчений трактував "теорію фікції" у юриспруденції стосовно визначення поняття юридичної особи, базуючи її на можливості аналогії вживання певних норм права щодо юридичної особи (котра є абстрактною правовою конструкцією, що не іс-

нує у реальному житті), які були створені та працюють для фізичної особи [4, с.46]. Ця "теорія фікції" була розвинута І.П. Грешниковим для визначення поняття "особи". Ллойд Денніс (Lloyd D., 1991) аналізував правову природу особи, проводячи паралель між організацією (юридичною собою) та людською особистістю (фізичною особою), де перші позиціонуються як природні особи, а другі – створені правом (законом) штучні особи [5, с.305].

Означене свідчить про актуальність проблематики, тому метою статті є визначення у цивільному праві співвідношення понять особи з поняттями суб'єкта цивільного права, суб'єкта цивільних правовідносин й учасника цивільних відносин задля коректного вживання цих категорій у сфері правового регулювання цивільних відносин. Її новизна полягає в розвитку положення про доцільність аналізу та визначення співвідношення поняття "особи" у цивільному праві із зазначеними категоріями. Завданням статті є: визначення співвідношення понять "суб'єкта цивільного права" та "суб'єкта цивільних правовідносин"; аналіз правової природи юридичної конструкції "особи", надання поняття "особи" та визначення його співвідношення з поняттями "суб'єкта цивільного права" й "суб'єкта цивільних правовідносин"; визначення співвідношення "особа" та "учасник цивільних відносин".

Співвідношення понять суб'єкта цивільного права та суб'єкта цивільних правовідносин

Слід зазначити, на сьогодні науковці вважають, що означене питання не вирішене у теорії права та відповідно у цивільному праві, зокрема, існують дві основні позиції вчених, перша з яких полягає в ототожненні двох понять, а за другою ці поняття не вважаються синонімічними [1, с.7; 6, с.90; 7, с.31].

Так, С.І. Архипов суб'єкт права розглядав як багатоаспектне явище, аналізуючи зазначену категорію як особу, правову волю, сукупність правових зв'язків, а також як праводієздатність (правосуб'єктність); а правосуб'єктність визначав як властивість суб'єкта права [1, с.25–138]. З цим слід погодитися, оскільки елементи правосуб'єктності (тобто правоздатність та дієздатність) притаманні суб'єкту права та вказують на його здатність бути учасником певних правовідносин. Тому, з аналізу правової природи суб'єкта права Л.О. Самілик, Л.П. Корбут та С.С. Алексєєв зауважують на його взаємозалежність з правосуб'єктністю [6, с.90; 8, с.276]. Так, В.В. Надьон зазначає, що правосуб'єктність у теорії права використовується для характеристики індивіда як суб'єкта права [9, с.101]. Якщо йдеться про "індивіда", то звісно мається на увазі фізична особа, але суб'єктом цивільного права є також й юридична особа і, відповідно до ст.80 ЦКУ, визначається її правосуб'єктність, а саме: юридична особа наділяється цивільною правоздатністю та дієздатністю і може бути позивачем та відповідачем у суді. Слід звернути увагу, що законодавець у формулі правосуб'єктності юридичної особи положенням, що юридична особа "може бути позивачем та відповідачем у суді" виділяє деліктоздатність, яка на наш погляд, є складовою її дієздатності [10]. Вважаємо, що через реалізацію елементів правосуб'єктності, суб'єкт права трансформується у суб'єкта правовідносин, тобто стає їх безпосереднім учасником. Із цього виходить, що суб'єкт права, зокрема, у цивільному праві – це цивільно-правова абстракція, потенційний учасник цивільних правовідносин, який здатний мати особисті немайнові та майнові права, що передбачаються цивільним законодавством. Тобто, суб'єкту саме, цивільного права (фізичній або юридичній іншій галузі права, особі), як і суб'єкту будь-якої притаманні певні галузеві особливості.

Суб'єкт правовідносин – це суб'єкт суспільного життя, що здатний безпосередньо реалізувати конкретні права та обов'язки, тобто бути реальним учасником правовідносин. Зокрема, фізична особа у площині цивільного права є його суб'єктом, але суб'єктом правовідносин здатна бути в залежності від обсягу її дієздатності, яка визначається ст.ст.30–32, 34–35 ЦКУ. Так, наприклад, у випадку визнання фізичної особи у встановленому законом порядку недієздатною, вона не може бути безпосереднім (реальним) учасником правовідносин; замість неї

цим учасником буде призначений судом опікун (ст.ст.39, 41 ЦКУ), або у спадкових відносинах право на заповіт має особа тільки з повною цивільною дієздатністю, а право на спадкування за заповітом мають особи, визначені у заповіті, а також особи, які мають право на обов'язкову частку у спадщині (ст.1231, ч.1 ст.1223, ч.1 ст.1241 ЦКУ) [10]. З цього випливає, що у цивільному праві поняття суб'єкта права та суб'єкта правовідносин не коректно вживати як тотожні.

Також виходить що суб'єкт цивільного права – це більш широке поняття у порівнянні з суб'єктом цивільних правовідносин, тому що передбачає у своєму змісті більш широке коло суб'єктів суспільного життя, яким притаманна цивільна правоздатність, а суб'єктами певних цивільних правовідносин можуть бути тільки такі їх учасники, які відповідають критеріям, встановленим законом, тобто мають необхідний обсяг цивільної дієздатності для участі в них. Як ще зазначають науковці, суб'єкт права – це поняття загальне первинне відносно поняття суб'єкта правовідносин, а поняття останнього – конкретне й вторинне [7, с.35].

Особливості правової конструкції "особа" у цивільному праві

Як вважає Ю.С. Гамбаров, вживання категорії "особа" здійснюється для персоніфікації суб'єкта приватного права [11, с.445]. Легальне визначення поняття особи відсутнє, однак у ч.1 ст.2 ЦКУ прописано наступне: учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи (далі – особи). Тобто, з цього положення цивільного права виходить, що законодавець виділяє два види осіб: фізичні та юридичні. Відповідно до ст.24 ЦКУ, людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою. Відповідно до ст.80 ЦКУ, юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку [10]. Щодо визначення правової природи особи є конструктивні висновки В.В. Кочина та І.П. Грешникова. Так, В.В. Кочин зазначає, що особа є юридичною формою участі у приватних відносинах, за допомогою якої уніфікується можливість суб'єкта права мати та реалізувати належні цивільні права та обов'язки. І.П. Грешников вважає, що введення до правового обороту конструкції "особа" дозволило юристам абстрагуватись від цілого комплексу явищ повсякденного життя, зокрема, незалежно від віку, стану здоров'я, кількості чи юридичної організованості людей: усі вони

підпадають під фікцію особи – юридичної або фізичної, що дає можливість із розвитком цивільних відносин поширювати цю конструкцію на всі явища цивільного обороту [2, с.55; 3 с.10–11]. Перша позиція є коректною з точки зору того, що вживання категорії "особа" дозволяє у нормах цивільного права здійснити зовнішнє оформлення змісту загальнообов'язкових правил поведінки учасників приватноправових відносин (фізичних і юридичних осіб). Друга доктрина щодо "особи" вказує на її універсальність і можливість охопити її правовим змістом певні ідентифікуючі ознаки суб'єктів цивільного права та суб'єктів цивільних правовідносин. Позиціонування особи і як "правової конструкції", і як, так званої, "фікції" доцільно, оскільки, по-перше, правова (юридична) конструкція – це таке розташування правового матеріалу, яке характеризується внутрішньою єдністю прав, обов'язків і відповідальності відповідних учасників правовідносин; по-друге, під фікцію особи, як вважає вчений, на відміну від Х.Л.А. Харта, підпадають не тільки юридичні, але й фізичні особи. На нашу думку, з одного боку, коли йдеться про застосування "теорії фікції" щодо юридичних осіб, тобто, маючи на увазі позиціонування їх як "особи" в якості і суб'єкта права, і суб'єкта правовідносин, то це цілком справедливо, тому, що під "особою" поза юриспруденцією прийнято розуміти людину, як живу істоту, а не організацію. У приватному же (цивільному) праві юридична особа штучний суб'єкт, створений у порядку, визначеному законом з метою участі у цивільному обороті. З іншого боку, для фізичної особи, якою є людина (ст.24 ЦКУ), категорія особи ні є фікцією, кожна людина – це особа, але у приватному праві фізична особа – це також назва юридичної категорії, що визначена законодавцем. Таким чином, "особа" вживається як умовний номінал (назва правової категорії, що введений та застосовується для визначення відповідної правової (юридичної) конструкції, а також і форми права.

Набуття статусу особи дозволяє учасникам цивільних відносин реалізувати свою правосуб'єктність – правоздатність і дієздатність. Як відомо, правосуб'єктність виділяють трьох видів: загальну – це здатність особи бути суб'єктом права взагалі; галузеву – здатність бути суб'єктом права відповідної галузі; спеціальну – здатність бути суб'єктом визначеної групи відносин у межах конкретної галузі права [13, с.138]. Виходячи з визначення основного юридичного змісту

різних видів правосуб'єктності, слід зауважити на двох концептуальних висновках: по-перше, галузева правосуб'єктність, виходячи з вищеведеного контексту, притаманна суб'єкту цивільного права, спеціальна – суб'єкту цивільних правовідносин, тобто, поняття суб'єкта права та суб'єкта правовідносин у даному випадку також не ототожнюються з оглядом на визначення у теорії права зазначених видів правосуб'єктності; по-друге, варто мати на увазі, що тільки у цивільному праві як складові елементи правосуб'єктності окремо виділяються категорії правоздатності та дієздатності, тому тим більш є доцільним розмежування понять суб'єкта цивільного права та суб'єкта цивільних правовідносин. У більшій мірі принциповим це розмежування є саме для фізичних осіб, для яких набуття певного статусу означає зміну їх цивільної правосуб'єктності, яка виявляється, в першу чергу, у трансформації видів дієздатності фізичної особи у залежності від її віку – часткова цивільна дієздатність (ст.31 ЦКУ), неповна цивільна дієздатність (ст.32 ЦКУ), повна цивільна дієздатність (ст.34 ЦКУ). Також для осіб у цивільному праві, як носіїв певних прав та обов'язків із здатністю їх здійснення у певному обсязі в залежності від статусу, визначеного цивільним законодавством, можна визначити спеціальну цивільну правосуб'єктність, яка може виявлятися у різних випадках реалізації цивільної дієздатності, наприклад, правочиноздатності (тестаментаздатності, трансдієздатності, бізнес-дієздатності), деліктоздатності тощо.

Слід зазначити, що на відміну від цивільної правоздатності фізичної особи, яка гарантується їй державою у певному обсязі, цивільна дієздатність пов'язана з активним волевиявленням фізичної особи стосовно набування певних прав. І ця можливість може бути реалізована не тільки з оглядом на критерій настання певного віку фізичної особи, але й з урахуванням наявності у неї психічного захворювання, систематичного зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо, коли у судовому порядку передбачається обмеження цивільної дієздатності фізичної особи (ст.36 ЦКУ). А також внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу фізична особа у судовому порядку може бути визнана недієздатною (ст.39 ЦКУ). Якщо фізична особа має статус обмежено дієздатною за рішенням суду, то вона не може самостійно здійснювати у повному обсязі свої

майнові права, тобто бути контрагентом у правочині, а тільки за згодою піклувальника (ст.37 ЦКУ), а якщо фізична особа має статус недієздатною, то зазначені права від її імені та в її інтересах вчиняє опікун, тобто, сама недієздатна фізична особа не є правочиноздатною (ст.41 ЦКУ). Отже, з норм закону виходить, що у зазначених випадках фізична особа є суб'єктом цивільного права, але не може бути безпосереднім (або реальним) учасником цивільних правовідносин (тобто їх суб'єктом) повністю або частково, що підтверджує коректність позиції розмежування категорій "суб'єкт права" та "суб'єкт правовідносин", а відповідно й їх понять, зокрема, у площині цивільного права з оглядом виділення у цивільній правосуб'єктності двох її складових – правоздатності і дієздатності. При цьому, слід зазначити, що й суб'єкт цивільного права, й суб'єкт цивільних правовідносин підпадають під категорію "особи", що може характеризувати її певну універсальність.

Висновок стосовно значущості категорії "особа" у цивільному праві справедливий також і щодо юридичних осіб, але має своє додаткове обґрунтування. Так, правосуб'єктність юридичних осіб, тобто їх правоздатність і дієздатність у ЦКУ визначається окремими нормами, а саме, ст.ст.91, 92. Однак можна цілком погодитися з думкою цивілістів, що юридична особа стає правосуб'єктною з моменту її створення, тобто з моменту її державної реєстрації стає не тільки правоздатною, а й дієздатною [12, с.160]. Тобто, для юридичної особи законодавством не визначаються види дієздатності, або можливість обмеження або не визнання недієздатною, як для фізичної особи. Однак у межах певної діяльності, що здійснює юридична особа як учасник цивільного обороту (або як суб'єкт господарювання), вона може бути безпосереднім учасником правовідносин, наприклад, у сфері купівлі продажу товарів, але при цьому не приймати участь у біржовій, страховій та інших видах діяльності. Таким чином, у відносинах купівлі продажу юридична особа є суб'єктом правовідносин, а стосовно відносин страхування, біржової та іншої діяльності вона є, на нашу думку, суб'єктом права, що здатний бути суб'єктом відповідних правовідносин. Слід також звернути увагу на законодавче положення відносно юридичних осіб, що вони залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права (ч.2 ст.81 ЦКУ). Фахівці вважають, що у даному ви-

падку йдеться про поділення осіб на види за зазначеним критерієм, а не про позиціонування їх особами публічного права (це протиприродно їх суті), тому що юридичні особи є явищем приватного права, але при цьому юридичні особи можуть бути суб'єктами не тільки приватних, але й публічних правовідносин, коли виступають як платники податків або підлягають адміністративному стягненню [14, с.23]. Аналітичні висновки фахівців стосовно можливості трансформації правосуб'єктності юридичних осіб є справедливими і підтверджують, на наш погляд, точку зору про нетотожність понять суб'єкта права і суб'єкта правовідносин, зокрема суб'єкта цивільного права і суб'єкта цивільних правовідносин у даному контексті, коли ці категорії вживаються щодо юридичних осіб.

Отже, інститут юридичної особи, як вважають правознавці, введений для того, щоб його норми закріпили організаційно-структурну, майнову і функціональну єдність відмінного від фізичної особи учасника цивільних правовідносин, встановили межі його цивільної правоздатності і дієздатності, визначили порядок створення і припинення, врегулювали низку питань, що загалом дають можливість визначити правове становище такого учасника [12, с.140–141]. У даному контексті звісно йдеться про правовий інститут юридичної особи як про сукупність норм, що регулюють відповідні правовідносини, але категорія "юридична особа" є ключовою у цьому інституті, тому відповідно ця сукупність норм передбачає для будь-якої організації (ст.80 ЦКУ), що здійснює свої права та обов'язки як учасник у цивільному обороті у якості юридичної особи (тобто юридичної особи приватного або публічного права, підприємницьких а непідприємницьких товариств, установ тощо), – визначення її певного правового становища. До того ж, враховуючи думку фахівців про те, що така категорія як юридична особа постійно трансформується, змінюючи свої основні функції залежно від тієї соціально-економічної формації у якій вона функціонує [12, с.139], потреба у гнучкій правовій конструкції, що має вживатися відносно відповідних суб'єктів приватного права для ідентифікації їх у цивільному обороті, вочевидь.

Таким чином, категорія "особа" є умовним номіналом (фікцією), що застосовується у цивільному праві для визначення юридичної конструкції з певним правовим змістом, а водночас і формою права, що ідентифікує учасників цивільних відносин фізичних і юридичних осіб (ч.1

ст.2 ЦКУ), дозволяє виділити у цивільному праві інститути юридичних і фізичних осіб, з визначенням їх правового становища, а з розвитком законодавства доповнювати і змінювати норми відповідних інститутів, але при цьому чітко орієнтувати на учасників цивільних відносин – на фізичну особу як на людину, на юридичну особу як на певну організацію у межах цивільного обороту. До того ж категорією "особа" у площині цивільного права правомірно визначати і "суб'єкта цивільного права", і "суб'єкта цивільних правовідносин", які слід розмежовувати, і не коректно, на наш погляд, розглядати як тотожні.

Учасники цивільних відносин як категорія цивільного права

Учасники цивільних відносин визначаються ст.2 ЦКУ, де відповідно до її ч.1 ними є фізичні та юридичні особи (особи), а у ч.2 прописано, що учасниками цивільних відносин є: держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права [10]. Отже, зі змісту ст.2 ЦКУ виходить, що законодавець виділяє два види учасників цивільних відносин: особи; вище зазначені суб'єкти публічного права. Слід звернути увагу, що за логікою норми на осіб (фізичних та юридичних) вказується як на суб'єктів приватного права, що є однією з ознак поняття особи. Таким чином, категорія "учасник цивільних відносин" є більш загальною відносно категорій "особа", "суб'єкт цивільного права", "суб'єкт цивільних правовідносин", тому що "особами" згідно закону визначають юридичних і фізичних осіб як учасників цивільних відносин (ч.1 ст.2 ЦКУ), а поняття особи, в свою чергу, в цивільному праві, як доведено вище, включає суб'єктів цивільного права як потенційних учасників певних правовідносин і суб'єктів правовідносин як безпосередніх (або реальних) учасників цивільних правовідносин.

З цього можна надати наступне визначення поняття особи у цивільному праві, отже, особа – це такий умовний правовий номінал (фікція), яким називають універсальну форму права з певною правовою конструкцією, котрою визначаються пріоритетні учасники приватноправових відносин, юридичні та фізичні особи та відповідні правові інститути у площині цивільного права, у нормах яких прописується можливість зазначених учасників виступати суб'єктами цивільного права (тобто, бути потенційними учасниками цивільних правовідносин) і суб'єктами цивільних правовідносин (тобто, бути безпосередніми (реальними) учасниками цих правовідносин).

Висновки

1. Вважаємо доцільним і логічним не ототожнювати категорії "суб'єкт цивільного права" та "суб'єкт цивільних правовідносин", оскільки правосуб'єктність у цивільному праві передбачає наявність двох складових, правоздатності та дієздатності, які не однаково реалізуються для суб'єктів приватного (цивільного) права – юридичних і фізичних осіб. Фізичним особам як суб'єктам цивільного права у повному обсязі гарантується правоздатність з моменту їх народження, таким чином, будь-яка фізична особа отримує законодавчо встановлений потенціал бути учасником цивільних правовідносин. Але можливість самостійно реалізувати дієздатність у певному обсязі фізична особа здатна тільки при наявності встановлених законодавцем умов (настання певного віку, відсутності психічного розладу), тобто не завжди вона може бути самостійним безпосереднім (реальним) учасником цивільних відносин, їх суб'єктом. Тому будь-яка фізична особа є суб'єктом цивільного права, але не кожна фізична особа може реалізувати юридичну здатність бути суб'єктом цивільних правовідносин. Для юридичних осіб правоздатність і дієздатність настають одночасно, з моменту державної реєстрації, однак розв'язання питання розмежування понять суб'єкта права і суб'єкта правовідносин стосується й їх також, тому що будь-яка юридична особа у межах цивільного обороту здатна бути суб'єктом права як потенційний учасник, що має можливість брати участь у певних відносинах, або бути суб'єктом цивільних правовідносин, який здійснює певну діяльність, передбачену відповідними установчими документами.

2. Категорією "особа" поєднуються, на наш погляд, і суб'єкти цивільного права, і суб'єкти цивільних правовідносин, набуваючи статус особи як учасники цивільних відносин, вони реалізують свою правосуб'єктність. Правова конструкція "особи" є універсальною формою права для ідентифікації учасників цивільних відносин, фізичних і юридичних осіб (ч.1 ст.2 ЦКУ), яка дозволяє виділити у площині цивільного права інститути юридичних і фізичних осіб, з визначенням їх правового становища, а з розвитком законодавства доповнювати та змінювати норми відповідних інститутів, але при цьому чітко орієнтувати на учасників цивільних відносин – на фізичну особу як на людину, на юридичну особу як на певну організацію у межах цивільного обороту.

3. "Учасник цивільних відносин" є найбільш загальною категорією у співвідношенні з категорією "особа", оскільки у ч.1 ст.2 ЦКУ юридичні і фізичні особи визначаються як учасники цивільних відносин, а поняттям особи охоплюються суб'єкти цивільного права (як потенційні учасники цивільних відносин) і суб'єкти цивільних правовідносин (як безпосередні (реальні) учасники цих правовідносин).

Конфлікт інтересів

На думку автора є відсутнім будь-який конфлікт інтересів.

Вираз вдячності

Стаття виконана автором одноосібно в межах ініціативної наукової розвідки. В роботі за відправну точку дослідження взяті конструктивні наукові висновки названих у статті науковців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипов С. И. Субъект права: теоретическое исследование. СПб.: Юридический центр пресс, 2014. 469 с.
2. Кочин В. В. Категория "особи" у приватному праві. *Приватне право підприємництва*. 2014. Вип. 13. С. 55–57.
3. Грешников И. П. Субъекты гражданского права: юридическое лицо в праве и законодательстве. СПб.: Изд-во "Юридический центр Пресс", 2002. 331 с.
4. Hart H. L. A. Definition and Theory in jurisprudence. *The law Quarterly Review*. Vol. 70. London. 1954
5. Lloyd D. The idea of law. London. 1991, 368 p.
6. Самілик Л. О., Корбут Л. П. Співвідношення понять "суб'єкт права", "особа", "суб'єкт правовідносин", "учасник відносин". *Право і суспільство*. 2016. № 1. С. 83–93.
7. Хаустова М. Суб'єкт права як елемент правової системи суспільства. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3 (58). С. 29–38.
8. Алексеев С. С. Проблемы теории права: Основные вопросы общей теории социалистического права: курс лекций в 2-х т. Свердловск: Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1972. Т. 1. 396 с.
9. Надьон В. В. Элементы правосубъектности в гражданском праве. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 125. С. 100–109.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
11. Гамбаров Ю. С. Курс гражданского права. Часть общая. Т. 1. СПб.: Тип. М. М. Стасюлевича, 1911. XII. 780 с.
12. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х.: Право, 2014. Т. 1. 656 с.
13. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х т. М.: Юридическая литература, 1981. Т. 2. 355 с.
14. Дашковська О. О. Юридична особа як суб'єкт правовідносин: загальнотеоретичний підхід. *Порівняльно-аналітичне право: електрон. наук. фахове видання*. 2013. № 2–3. С. 21–24. URL: http://pap.in.ua/3-2_2013/1/Dashkovska%200.0.pdf.

REFERENCES

1. Arkhipov, S. I. (2014). *Sub'yekt prava: teoreticheskoye issledovaniye* [Subject of law: theoretical study]. SPb.: Yuridicheskiy tsentr press (in Russ.).
2. Kochyn, V. V. (2014). Kateroriya "osoby" u pryvatnomu pravi [The category of "person" in private law]. *Pryvatne pravo pidpryyemnytstvo*, (13). 55–57 (in Ukr.).
3. Greshnikov, I. P. (2002). *Sub'yekty grazhdanskogo prava: yuridicheskoye litso v prave i zakonodatel'stve* [Subjects of civil law: legal entity in law and legislation]. SPb.: Izd-vo "Yuridicheskiy tsentr Press" (in Russ.).
4. Hart, Definition and Theory in Jurisprudence, 70 *LAW. Q. REv.* 37 (1954).
5. Lloyd D. The idea of law. London, 1991. 368 p.
6. Samilyk, L. O., & Korbut, L. P. (2016). Spivvidnoshennya ponyat' "sub'yekt prava", "osoba", "sub'yekt pravovidnosyn", "uchasnyk vidnosyn" [The relation of the terms "subject of law", "person", "subject of legal relations", "party to relations"]. *Pravo i suspil'stvo*, (1). 83–93 (in Ukr.).
7. Khaustova, M. (2009). Sub'yekt prava yak element pravovoyi systemy suspil'stva [The subject of law as an element of the legal system of society]. *Visnyk Akademiyyi pravovyykh nauk Ukrayiny*, 3(58). 29–38 (in Ukr.).
8. Alekseyev, S. S. (1972). *Problemy teorii prava: Osnovnyye voprosy obshchey teorii sotsialisticheskogo prava* [Problems of the theory of law: The main issues of the general theory of socialist law]. Kurs lektsiy v 2-kh t. Sverdlovsk: Izd-vo Sverdl. yurid. in-ta, T. 1 (in Russ.).

9. Nad'on, V. V. (2014). Elementy pravosub'yektnosti v tsyvil'nomu pravi [Elements of legal personality in civil law]. *Problemy zakonnosti*, (125). 100–109 (in Ukr.).
10. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny [The Civil Code of Ukraine]. (16.01.2003 No 435–4). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (40–44). 356 (in Ukr.).
11. Gambarov, YU. S. (1911). *Kurs grazhdanskogo prava. Chast' obshchaya* [Civil Law Course. Part common]. T. 1. SPb.: Tip. M. M. Stasyulevicha, 12 (in Russ.).
12. Borysova, V. I., Spasybo-Fatyeyeva, I. V., Yarots'kyi V. L. (Eds.); Borysova, V. I., Baranova, L. M., & Domashenko, M. V. et al. (2014). *Tsyvil'ne pravo* [Civil law]. Pidruchnyk: u 2 t. Kharkiv: Pravo, T. 1 (in Ukr.).
13. Alekseyev, S. S. (1981). *Obshchaya teoriya prava* [General Theory of Law]. V 2-kh t. M.: Yuridicheskaya literatura, T. 2 (in Russ.).
14. Dashkovs'ka, O. O. (2013). Yurydychna osoba yak sub'yekt pravovidnosyn: zahal'noteoretychnyy pidkhid [Legal entity as a subject of legal relations: a general theoretical approach]. *Porivnyal'no-analitychne pravo: elektron. nauk. fakhove vydannya*, (2–3). 21–24. Retrieved from: http://pap.in.ua/3-2_2013/1/Dashkovska%200.0.pdf (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:

Форум права: 60 pp. 29–36.

Received: 06.02.2020

Accepted: 25.02.2020

Published: 26.02.2020

Related identifiers:

10.5281/zenodo.3577560

http://forumprava.pp.ua/files/029-036-2020-1-FP-Hordeiuk_6.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2020_1_6.pdf
Cite as:

Гордеюк, А. О. (2020). Поняття особи у цивільному праві та його співвідношення з поняттями суб'єкта цивільного права, суб'єкта цивільних правовідносин, учасника цивільних відносин. *Форум Права*, 60(1). 29–36. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3577560>.

License (for files):

Creative Commons Attribution 4.0 International

Hordeiuik, A. A. (2020). Ponyattya osoby u tsyvil'nomu pravi ta yoho spivvidnoshennya z ponyattamy sub'yekta tsyvil'noho prava, sub'yekta tsyvil'nykh pravovidnosyn, uchashnyka tsyvil'nykh vidnosyn [The Concept of a Person in the Civil Law and Its Ratio with Concepts of Subjects of Civil Law, Subjects of Civil Legal Relationships, Participant of Civil Relations]. *Forum Prava*, 60(1). 29–36. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3577560>.